

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Szabó-Turákné Póka Ágnes

Magyarország gazdasági kormányzata 1526-1567:

Felső-Magyarország pénzügyigazgatása gazdaság- és társadalomtörténeti szempontból

Doktori (PhD-) értekezés tézisei

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola
A Doktori Iskola vezetője: Dr. Erdődy Gábor DSc

Történelem segédtudományai doktori program
Programvezető: Borsodi Csaba CSc, habilitált egyetemi docens

A bizottság tagjai:

Elnök: dr. Horn Ildikó DSc, tanszékvezető egyetemi tanár

Hivatalosan felkért bírálók:

Dr. Kenyeres István PhD

Dr. Glück László PhD

A bizottság titkára:

Dr. Nagy János PhD

A bizottság további tagjai:

Dr. Gecsényi Lajos, CSc

Póttagok:

Dr. Szabó András Péter PhD

Dr. Martí Tibor PhD

Témavezető: Dr. Oborni Teréz CSc, habilitált egyetemi docens

Budapest, 2019

1. A kutatás tárgya, módszere és célkitűzései

A Magyar Királyság közép- és felső szintű kormányzattörténetét tárgyaló, máig meghatározó összefoglaló mű, az Ember Győző által 1946-ban írt monográfia számos olyan tárgykört jelölt ki a kutatás számára, amely mindmáig kevésbé feltárt. Ezek egyike a Habsburg uralom alá került felső-magyarországi régió önálló gazdasági és pénzügyi igazgatásának előzményei és kialakulása.

A Habsburg-fennhatóság alatti országrészen belül a felső-magyarországi régió igazgatása több okból is speciális megoldást igényelt a központi kormányzat részéről. Felső-Magyarország nagy része Szapolyai-birtok volt, vagy a Szapolyaiak uralma alatt állt, így I. Ferdinánd csak fegyverrel tudta itt megvetni a lábát. A terület fölötti hatalomért folytatott harcok miatt gyakran változott a két uralkodó országrészének határa, a jövedelmek beszedéséhez pedig sokszor katonai segítségre volt szükség. A régiót gazdasági szempontból irányító Magyar Kamara a Pozsonyban lévő központtól nagy távolságra lévő területeket nehézkesen tudta irányítani, ezért gyakran akadozott a jövedelmek beszedése, emellett a kincstári jövedelemforrások (pl. nemesfémhányák, harmincadhelyek, sólerakatok) tényleges irányítására sem volt lehetőség. I. Ferdinánd a fentiek okán személyes megbízottainak irányítása alá helyezte a területet.

Az intézményesülés folyamatának első állomása Georg Wernher felső-magyarországi jövedelemigazgatói kinevezése volt 1538 körül. Ezzel sajátos helyzet állt elő: gyakorlatilag egyetlen személy irányította Felső-Magyarország gazdasági életét, és ezzel összefüggésben felügyelte a helyi pénzügyigazgatást, aki ugyanakkor formailag a Magyar Kamara alkalmazottja volt. Az így létrejött irányítási rendszer fokozatosan intézményesedett, nem kis részben az élén álló tisztségviselők munkásságának köszönhetően, míg végül 1567-ben a Szepesi Kamara megalapításával nyert végleges formát.

A kutatott tárgykör időintervalluma Ferdinánd magyar királlyá választásától és a Magyar Kamara létrehozásáról szóló tárgyalások megindulásától a Szepesi Kamara megalapításáig tartó időszakot öleli fel. A kezdő dátumot az indokolja, hogy az új uralkodó nem sokkal trónra kerülése után megkezdte magyarországi kormányzatának birodalmi minták szerinti, de a középkori magyar hagyományokra is támaszkodó átalakítását, amelynek keretében már 1528-ban megalapította a Magyar Kamarát. Az 1567-es záró dátumot a Szepesi Kamara megalapításával létrehozott, teljesen új igazgatási rendszer teszi indokolttá. A tárgyalt évtizedek tehát kormányzattörténeti szempontból egyfajta átmeneti időszakot jelentenek,

amelynek során a Habsburg központi irányítás különféle módon próbálta hatékonyan igazgatni és több-kevesebb sikerrel beszédni a terület királyi bevételeit.

A kormányzattörténet fogalma és tárgyköre az utóbbi évtizedekben jelentősen kibővült, miként arra a nemzetközi tudományosságban újabban megjelent művek is rávilágítanak (pl. Samuel Finer, Peter Rauscher, Thomas Winkelbauer munkái). Az új megközelítésmód már nem csak a szorosán vett hivataltörténetet, az igazgatás módját és működését foglalja magába, hanem a társadalomtörténettel és művelődéstörténettel összefüggő jelenségeit is igyekszik megragadni (a hazai szakirodalomban erre példa Gecsényi Lajos és Kenyeres István munkássága). Munkám során törekedtem, hogy mindezeket a megközelítésmódokat felhasználva a kora újkori állami-kormányzati rendszer kiépítésének ezt a néhány évtizedes átmeneti szakaszát új, komplex módon mutassam be.

2. A disszertáció szerkezete

A dolgozatot két fő részre osztottam: az első nagy fejezetben a központi igazgatás szervét, a Magyar Kamarát és ennek működését mutatom be, ami nagyrészt a már ismert tényekre épül, azonban az északkeleti országrész sajátos igazgatási struktúrájában bekövetkező változásoknak nélkülözhetetlen hátterét jelenti, majd a Felső-Magyarországon korszakunkban fellelhető egyes jövedelmi ágak és jövedelemforrások kezelésével összefüggésben négy esettanulmányt mutatok be. A második részben a felső-magyarországi területeken működő tanácsosok életpályáját és társadalomtörténeti hátterét elemzem, különös tekintettel a jövedelemigazgatókra, mint amely tisztség a központi kormányzat részéről egy ideig a leghatékonyabbnak bizonyult a regionális igazgatás terén.

Az első rész első két fejezetében a központi igazgatást a felső-magyarországi területeken is ellátó Magyar Kamara megalapítását és működésének első éveit mutatom be 1538-ig. Ebben az évben nevezett ki az uralkodó egy konkrét személyt a felső-magyarországi jövedelmek kezelésére Georg Wernher személyében. A Wernher működését vizsgáló fejezetben alaposabban megvizsgálom feladatkörét, különös tekintettel azokra a tevékenységeire, amelyek nem szerepelnek az instrukciójában, hanem tényleges munkásságának dokumentumaiból fedhetők fel. Önálló alfejezetben tárgyalom Wernher és segédje, gyalui Thorda Zsigmond együttműködését, mégpedig azokban az években, amikor együttesen irányították a gazdaság- és pénzügyeket. A következő fejezet Thorda Zsigmond önálló jövedelemigazgatóságát tárgyalja, különös tekintettel feladatkörére. Egy-egy alfejezetben került sor Thorda és a segédjévé kinevezett Pesthy Ferenc együttműködésének vizsgálatára, valamint kettejük viszonyának elemzésére. A következő fejezetben Pesthy Ferenc önálló jövedelemigazgatóságát

mutatom be. Ezután következik a Szepesi Kamara megalapításáról szóló fejezet, amelyben önálló alfejezetet kapott a Szepesi Kamara alapításának előkészítése, az instrukció kialakítása, majd egy rövid kitekintés a kamara működésének első éveiről.

Az első rész második felében a gazdasági irányítás helyi szintjét, azaz az egyes jövedelemforrások – a subsidium, a bányászat, a harmincadok és a kamarai birtokok – kezelését mutatom be. Az egyes fejezetekben időrendben haladtam: először a Mohács előtti vagy Mohács idején fennálló helyzetet vizsgáltam meg mint viszonyítási alapot, majd nagyjából évtizedenként leírtam az egyes jövedelmi ágak megszerzésében és adminisztrálásában bekövetkező változásokat.

A második részben a felső-magyarországi gazdasági igazgatásban közreműködő kamarai alkalmazottak, elsősorban a felső-magyarországi jövedelemigazgatók, másodsorban az elnökök és tanácsosok pályáját és társadalomtörténeti háttérét vettem górcső alá. Életútjuk feltárása nem csupán a magánember élettörténete szempontjából, hanem egy-egy hivatalnoki pályáiv és az általuk végzett munka felvázolása révén magának a hivatalnak és az egyes funkcióknak a történeti elemzése vonatkozásában is számos újdonsággal szolgált. A fejezet további részében összegzést kívánok nyújtani a kamara magasabb rangú hivatalnokainak társadalomtörténeti háttéréről is: egy egységes szempontrendszer szerint létrehozott adattár alapján családjukról, tanulmányaikról és képzettségükről, kapcsolatrendszerükről, valamint hivatali pályájukról statisztikai jellegű vizsgálatokat sikerült végezniem, ami alapján néhány új következtetés is levonható volt.

3. Historiográfia

A Magyar Kamara működésének sokrétű feltárására többen is vállalkoztak. Acsády Ignác *Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt 1526-1564* című, valamint *A pozsonyi és a szepesi kamarák* című monográfiáiban vizsgálta a központi és a helyi igazgatást a ma ismert források egy igen jelentős része alapján.¹ Ezután Ember Győző monumentális közigazgatástörténeti munkájában elsősorban az instrukciókra támaszkodva mutatta be központi és a helyi igazgatást is.² Röviden utalni kell Nagy István munkájára, amely csupán a korábbi kutatásokat foglalta össze, ráadásul évtizedekig kéziratban heverve jócskán el is avult, amikor 2015-ben megjelent.³ Kérészy Zoltán a Magyar Kamara működésének néhány konkrét kérdésével

¹ Acsády Ignác: *A pozsonyi és a szepesi kamarák*. Bp., 1894.; Acsády Ignác: *A pozsonyi és a szepesi kamarák*. Bp., 1894.

² Ember Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig 1526-1686*. Bp., 1946. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, III. Hatóság- és hivaltörténet I.)

³ Nagy István: *A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek*. Bp., 1995. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai I., Levéltári Leltárak 9.)

foglalkozott.⁴ Szűcs Jenő *A szepesi kamarai levéltár* című monográfiájában néhány oldalban kitér az 1538-1567 közti felső-magyarországi központi igazgatásra is.⁵ Újabban Kenyeres István több tanulmányban is foglalkozott a 16. századi Habsburg-pénzügyigazgatással.⁶

A magyarországi pénzügyigazgatásról és keretéről, a birodalmi gazdaságkormányzatról számos külföldi kötetben is olvashat a kutató; ezek közül itt csak néhányat emelek ki. Elsőként a több korszakon átívelő kormányzattörténeti munkákat veszem górcső alá. Ezek közül a legkorábbi Thomas Fellner és Heinrich Kretschmayr forráskiadványa, amely elsősorban az udvaroncoknak és az igazgatásban részt vevő tisztviselőknek az uralkodók által kiadott instrukciók szövegeit adja közre.⁷ A század közepén írta meg Erns Hellbling közigazgatástörténeti tankönyvét, amelyben az őskortól saját koráig bemutatja a Habsburg Monarchia közigazgatását, és néhány oldalban kitér a császári, illetve a magyar igazgatásra is.⁸ Oskar Lehner kormányzattörténete a keltáktól saját koráig követi nyomon az eseményeket; röviden kitér a központi igazgatásra, az örökös tartományok saját igazgatására azonban nem.⁹

A kifejezetten a kora újkor történetével foglalkozó kormányzattörténeti munkák a fentieknél bővebben tárgyalják a birodalmi és magyar igazgatást. A Friedrich Walter 1972-ben jelentette meg a kora újkortól a 20. század közepéig tárgyaló munkáját, amelyben önálló alfejezetben mutatja be I. Ferdinánd kormányzati reformjait, röviden kitérve a magyarországi kormányzat kialakítására is.¹⁰ Jóval részletesebb Peter Rauscher *Zwischen Ständen und Gläubigern* című műve, amely bemutatja a birodalmi közigazgatás struktúráján túl az egyes „tartományok”, köztük a magyar igazgatását is.¹¹ A mű szemlélete is jóval összetettebb, mint elődeié, ugyanis számos gazdaság- és társadalomtörténeti vonatkozásra is kitér. A *Herrschaftsverdichtung, Staatsbildung, Bürokratisierung* című tanulmánykötet számos módszertani kérdést és esettanulmányt mutat be, többek között Fazekas István tollából a magyar

⁴ Kérészy Zoltán: Adalékok a magyar kamarai pénzügyigazgatás történetéhez. Bp., 1916.

⁵ Szűcs Jenő: *A szepesi kamarai levéltár*. Bp., 1990.

⁶ Kenyeres István: I. Ferdinánd magyarországi pénzügyi reformjai és bevételei. In: *Történelmi Szemle*, 45. évf. (2003) 1-2. sz. 61-92. p.; Kenyeres István: A Királyi Magyarország bevételei és kiadásai a 16. században. In: *Levéltári Közlemények*, 74. évf. (2003) 1-2. sz. 59-103. p.; Kenyeres István: Die Finanzen des Königreichs Ungarn in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. In: *Finanzen und Herrschaft. Materielle Grundlagen fürstlicher Politik*. Szerk.: Edelmayr, Friedrich—Lanzinner, Maximilian—Rauscher, Peter. Wien—München, 2003. 20-44. p.

⁷ Fellner, Thomas—Kretschmayr, Heinrich: *Die österreichische Zentralverwaltung*. I. Abt.: Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749). Wien, 1907.

⁸ Hellbling, Ernst: *Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte*. Wien, 1956.

⁹ Lehner, Oskar: *Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte mit Grundzügen der Wirtschaft- und Sozialgeschichte*. 2. überarbeitete Auflage, 1994.

¹⁰ Walter, Friedrich: *Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte von 1500-1955*. Wien—Köln—Graz, 1972.

¹¹ Rauscher, Peter: *Zwischen Ständen und Gläubigern. Die kaiserlichen Finanzen unter Ferdinand I. und Maximilian II., 1556-1576*. Wien—München, 2004. (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 41.)

korona egykori országainak igazgatását.¹² Legújabban és talán legrészletesebben a Michael Hochledlinger, Petr Mata és Thomas Winkelbauer nevével fémjelzett *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit* című monográfia tárgyalja az igazgatástörténetet: első kötetében az udvari és központi, másodikban pedig a tartományi hatóságok működését mutatja be.¹³

A császárok, I. Ferdinánd és II. Miksa életrajzai is érintik az általuk eszközölt közigazgatástörténeti reformokat. Altfahrt kismonográfiája érintőlegesen megemlíti I. Ferdinánd központi kormányzati reformjait.¹⁴ A Fuchs és Kohler által szerkesztett tanulmánykötetbe Oborni Teréz írta meg az I. Ferdinánd magyarországi uralmáról szóló fejezetet.¹⁵ A II. Miksa uralkodásának egy-egy aspektusát bemutató tanulmánykötet többek között a pénztörténetet is érinti.¹⁶

Az egyes jövedelmi ágak és jövedelemforrások helyi igazgatásáról további szakirodalom is elérhető. Ifjabb Kemény Lajos a 19. század végén foglalkozott a kassai harmincad történetével a kassai városi levéltár anyaga alapján.¹⁷ A kereskedelmi folyamatok áttekintésében segítségemre volt Bessenyei József, Draskóczy István, Fügedi Erik, Gecsényi Lajos, Zimányi Vera egy-egy tanulmánya.¹⁸ A Felső-Magyarországot is érintő, északra irányuló kereskedelemmel foglalkozó munkák közül Krzysztof Baczkowski, Draskóczy István, Gárdonyi Albert, Maleczki Josef, Pach Zsigmond Pál és Vinkler Bálint egy-egy munkáját emelném ki.¹⁹ Előbbiekben belül különösen a Kassa kereskedelmével (is) foglalkozó munkákat

¹² Herrschaftsverdichtung, Staatsbildung, Bürokratisierung, Verfassungs- Verwaltungs- und Behördengeschichte der Frühen Neuzeit. Hrsg.: Hochledlinger, Michael—Winkelbauer, Thomas. Wien—München 2010.

¹³ Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit Band 1: Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen. Hrsg.: Herausgegeben von: Michael Hochledlinger, Petr Mata und Thomas Winkelbauer. Wien, 2018.

¹⁴ Altfahrt, Margit: Ferdinand der erste (1503-1564). Ein Kaiser an der Wende der Neuzeit. Wien, 2003.

¹⁵ Fuchs, Martina—Kohler, Alfred: Kaiser Ferdinand I. Aspekte eines Herrscherlebens. Münster, 2003.

¹⁶ Kaiser Maximilian II. Hrsg.: Friedrich, Edelmayer—Kohler, Alfred. Wien—München, 1992.

¹⁷ Kemény Lajos, ifj.: A kassai harmincadok története a XVI. század végéig. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. I. (1894) 304-307. p.; Kemény Lajos: A kassai harmincad 1558-ban és 1597-ben. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 4. évf. (1896) 214-215. p.

¹⁸ Bessenyei József: Menekültek... A kereskedelem helyzete Magyarországon 1526 után, Bornemisza Tamás és más budai menekültek működésének tükrében. Miskolc–Budapest, 2007., Draskóczy István: A honfoglalástól a 16. századig. In: Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. Szerk.: Honvári János. Bp., 1996.; Fügedi Erik: Magyarország külkereskedelme a XVI. század elején. In: Agrártörténeti Szemle, 1969, 1-19. p.; Pach Zsigmond Pál: A nemzetközi kereskedelmi útvonalak XV–XVII. századi áthelyeződésének kérdéséhez. In: Századok, 1968. 102. évf. (1968) 1-2. sz. 863-896. p.; Pach Zsigmond Pál: Magyarország nyugati gyapjuszöveg-behozatala a XV. és XVI. század közepén. In: Történelmi Szemle, 14. évf. (1971) 1-2. sz. 24-34. p.; Székely György: A németalföldi és az angol posztó fajtáinak elterjedése a XIII–XVII. századi Közép-Európában. Századok, 1968. 1—2. sz. 24-29. p.

¹⁹ Baczkowski, Krzysztof: Handelsbeziehungen zwischen Krakau und Oberungarn (der Slowakei) im 15. und 16. Jahrhundert (ca. 1471–1526). In: Weltwirtschaft und Wirtschaftsordnung. Festschrift für Jürgen Schneider. Szerk. Gömmel, Rainer – Denzel, A. Markus. Stuttgart 2002. 15–24., Draskóczy István: Borkereskedelem a 15–16. század fordulóján. Kassa kiváltságai és borkereskedelme. In: Borok és korok. Bepillantás a bor kultúrtörténetébe.

forgattam haszonnal.²⁰ Felhasználtam néhány, a harmincadokat is érintő munkát, amelyek nem feltétlenül a vizsgált terület és időszak kereskedelmének egy-egy részletkérdését tárgyalják.²¹

A dica adminisztrálásának szakirodalma nagyon szűkös, lényegében a kormányzattörténeti szakirodalom néhány tételére korlátozódik.²² Ami a taxát illeti, a fent említett kormányzattörténeti munkák csupán általánosságban írnak kivetésének és beszédésének minkéntjéről, legfeljebb néhány konkrét példát hozva, távolról sem törekedve a teljességre.

A felső-magyarországi bányászat igazgatásáról elsősorban a már hivatkozott igazgatástörténeti szakirodalomból tájékozódhatunk, azonban hangsúlyozni kell, hogy ezek elsősorban a jóval gazdagabb alsó-magyarországi bányavárosokra helyezik a hangsúlyt, és csak érintőlegesen említenek meg néhány tudnivalót a felső-magyarországi bányavárosokról. Néhány kisebb igazgatástörténeti tanulmány, többek között Eckhart Ferenc és Kenyeres István munkái érintik a felső-magyarországi bányászatot.²³ A bányászattörténettel foglalkozó monografikus feldolgozások némelyike is említi a felső-magyarországi bányavidék igazgatását, noha inkább az alsó-magyarországi bányászatra helyezik a hangsúlyt (Wenczel Gusztáv, Hajnóczy R. József).²⁴ Jelentős továbbá Paulinyi Oszkár munkássága, aki az alsó-magyarországi bányavárosok történetének, a helyi bányászat működésének feltárása, valamint a magyar nemesfémkereskedelem rekonstruálásának terén szerzett múlhatatlan érdemeket.²⁵ Érintőlegesen a kutatás segítségére szolgált a pénztörténeti szakirodalom is, mivel a szerzők rendszerint taglalják az egyes pénzek elterjedését, és az ezzel kapcsolatos problémákra is utalnak.²⁶ A felső-magyarországi vaskohászattal kapcsolatos alap kutatásokat Paulinyi Oszkár végezte el, majd Heckenast Gusztáv és Sarusi Kiss Béla foglalkozott a témával.²⁷

A máramarosi só igazgatásával és kereskedelmével kapcsolatos kérdések egy részét érintik a fent említett közigazgatástörténeti monográfiák. Draskóczy István számos cikket

Szerk. Benyák Zoltán – Benyák Ferenc. Budapest 1999. 99–114., 325–330. p.; Gárdonyi Albert: Felső-Magyarország kereskedelmi útjai a középkorban. In: Közgazdasági Szemle, 39. köt. (1908) 1. sz. 192-205. p.; Maleczki, Josef: Krakkó szerepe Közép-Európa kereskedelmében a XVI. században. In: Világtörténet, (1970) 73-82. p.; Pach Zsigmond Pál: Magyarország nyugati gyapjúszőveg-behozatala a XV. és a XVI. század közepén. In: Történelmi Szemle, 14. évf. (1971) 1-2. sz. 24-34. p.; Vinkler Bálint: Krakkói borkivitelünk a 16. század végén (1589-1600). In: Agrártörténeti Szemle, 55. évf. (2014) 1-4. sz. 1-40. p.

²⁰ Granasztói 1989; Geccsényi 1966; Kerekes 1913; Komenda 2004

²¹ Draskóczy 2014; Geccsényi 1993, 279-295. p.; Geccsényi 1998/2008, 185-203./379-400. p.; Geccsényi 2003; Geccsényi 2009

²² Acsády, Ember, Szűcs, Nagy és Kenyeres fent említett művein kívül lásd Bakács 1957, 51-81. p.; Kenyeres 2003a 61-92. p.; Keneres 2003b 59-103. p.

²³ Eckhart 1914, 200-201. p.; Kenyeres 2012, 459-469. p.

²⁴ Wenczel 1880, 79., 193-198. p.; Hajnóczy 1903; Benke 2001; Gergely 2002

²⁵ Paulinyi 1936, Paulinyi 1966, Paulinyi 1972, Paulinyi 1979, Paulinyi 1976, Paulinyi 2005

²⁶ Huszár 1969-1970, 58-62. p.; Kemény 1902; H. Németh 2002, 115-124. p.; Buza 2012

²⁷ Paulinyi 1974, Paulinyi 2005, Heckenast 1991, Sarusi Kiss 1997, Sarusi Kiss 2008

publikált, amelyek ugyan többnyire az erdélyi sóval foglalkoznak, de egy részük legalábbis érinti a máramarosi sót is.²⁸ Érdemes megemlíteni továbbá Paulinyi Oszkár Iványi Béla és Kubinyi András a sóregáléval kapcsolatos tanulmányait,²⁹ Glück László máramarosi sókamarával foglalkozó értekezései közül azokat, amelyek jelen korszakra vonatkoznak,³⁰ végül, de nem utolsósorban Oborni Teréz a Habsburgok uralta Erdély pénzügyigazgatásáról szóló munkájának vonatkozó részeit.³¹

A kamarai uradalmakkal általánosságban véve kizárólag Kenyeres István foglalkozott két monográfia és számos résztanulmány erejéig.³² Az innen származó bevételekkel

²⁸ Draskóczy István: Erdély sótermelése az 1530-as években. In: Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora-újkor Erdélyről. Szerk. Bessenyei József—Horváth Zita—Tóth Péter. Miskolc, 2004. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar. (Studia Universitatis Miskolcensis 5.) 25-70. p.; Draskóczy István: Az erdélyi sókamarak ispánjai 1529-1535 (az erdélyi sóbányák sorsa a Szapolyai korszakban). In: Levéltári Közlemények, 75. évf. (2004) 1. sz. 27-45. p.; Draskóczy István: Szempontok az erdélyi sóbányászat 15-16. századi történetéhez. In: Studia professoris-professor studiorum Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára. Szerk.: Almási Tibor—Draskóczy István—Jancsó Éva. Budapest, 2005. 83-117. p., Draskóczy István: Erdély sótermelése az 1514. évi parasztháború után (sótermelés és városi polgárság) In: Orașe și orașeni. Városok és városlakók. Szerk. Ionuț Costea—Carmen Florea—Pál Judit—Rüsz-Fogarasi Enikő. Cluj-Napoca, 2006. Editura Argonaut. 249-263. p.; Draskóczy István: Só a középkori Magyarországon. In: Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon: gazdaságtörténet, anyagi kultúra, régészet. Szerk.: Kubinyi András—Laszlovszky József—Szabó Péter. Bp., 2008. 147-161. p., Draskóczy István: A lengyel só a magyar királyságban a 15. század második felében és a 16. század elején. Szempontok a magyar forint lengyelországi terjedéséhez. In: Pénztörténet – gazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. születésnapjára. Szerk. Bessenyei József—Draskóczy István. Budapest—Miskolc, 2009. 111-124. p., Draskóczy István: A dési sókamara gazdálkodása a 16. század közepén. Egy adalék Fráter György gazdaságpolitikájához. In: A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Szerk.: Baráth Magdolna—Molnár Antal. Budapest—Győr, 2012. 107-119. p.

²⁹ Paulinyi Oszkár: A sóregálé kialakulása Mo.-n. In: Századok 57-58. évf. (1923-1924) 627-647. p. másodközlés. In: uő.: Gazdag föld – szegény ország. Tanulmányok a magyarországi bányaművelés múltjából. Szerk.: Buza János és Draskóczy István. Bp., 2005. 11-25. p.; Iványi Béla: Két középkori sóbánya-statutum. In: Századok 45. évf. (1911) 1., 2., 3. sz. 10-30., 98-113., 187-195. p.; Kubinyi András: Königliches Salzmonopol und die Städte des Königreichs Ungarn im Mittelalter. In: Rausch, William (Hrsg.): Stadt und Salz. Linz, 1988. 213-232., 293-294. p.

³⁰ Glück László: A máramarosi só kereskedelmének útvonalai a 16. század közepén. In: Történelmi Szemle, 50. évf. (2008) 1. sz. 11–37. p.; Glück László: Egy sókamara hivatalnok a 16. század közepén: Szigeti Szabó György deák. In: Tiszteletkőr. Tanulmányok Draskóczy István 60. születésnapjára. Szerk.: Mikó Gábor—Péterfi Bence—Vadas András. Bp., 2012. 459-460. p.

³¹ Oborni Teréz: Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt (1552-1556). Bp., 2002.

³² Kenyeres István (szerk.): XVI. századi uradalmi utasítások – Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrei részére, II. köt. Bp., 2002. (Fons könyvek 2/2.); Kenyeres István: Uradalmak és végvárok. A Kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban. Budapest, Új Mandátum, 2008. (Habsburg Történelmi Monográfiák 2.); Kenyeres István: A végvárok uradalmainak igazgatása és gazdálkodása a 16. században. In: Századok, 135. évf. (2001) 6. sz. 1349-1412. p., 1349-1412. p.; Kenyeres István: A várbirtokok szerepe a 16. századi magyarországi végvárrendszer ellátásában. Katonai elképzelések az egi és a szatmári vár fenntartására. In: Végvár és ellátás. Szerk.: Petercsák Tivadar – Berecz Máttyás. Eger, 2001. (Studia Agriensia 22.) 131-181. p.; Kenyeres István: Várszámadások a XVI. századból. In: Arrabona 44. (2006) 2. sz. 95–112. p.; Kenyeres István: Az egi várbirtok igazgatása a 16. században. In: Magyarország védelme – Európa védelme. Szerk.: Berecz Máttyás—Petercsák Tivadar. Eger, 2006. (Studia Agriensia 24.) 47-115. p.; Kenyeres István: Végvári karrier: Udvarbírák, ellenőrök és élelmesterek. In: Hagyomány és megújulás. Életpályák és társadalmi mobilitás a végváriak körében. Szerk.: Berecz Máttyás – Vörös Gábor. Eger, 2008. (Studia Agriensia 27.) 197-211. p.

Kenyeresen kívül korábban Ember Győző is tárgyalta.³³ Magukat az egyes kamarai uradalmakat többen is vizsgálták egy-egy résztanulmány erejéig.³⁴

Az első felső-magyarországi jövedelemigazgatóról, Georg Wernherről már a 18. századtól készültek hosszabb-rövidebb, a források kis töredékét feldolgozó életrajzok Ianocki, Weszprémi, Bauch, Rensing, Erdősi, Katona, Csepregi és Bernhard tollából.³⁵ Acsády, Kérészy, Ember és Szűcs fentebb már nagyrészt említett kormányzattörténeti munkái is több helyütt említik Wernhert, elsősorban kamarai tevékenységét.³⁶ A várostörténeti művek közül Wernher városi karrierje egyes részleteinek alaposabb megismeréséhez H. Németh István és Sarusi Kiss Béla munkái használhatók.³⁷ Számos adat található Wernherről a helytörténeti irodalomban is, különösen Illésy János, Tuhrinszky Károly, Jana Balegová műveiben.³⁸ A humanistákkal foglalkozó szakirodalom is sokszor említi Wernher életének egy-egy mozzanatát.³⁹

³³ Kenyeres István: I. Ferdinánd magyarországi pénzügyigazgatási reformjai és bevételei. In: Történelmi szemle, 45. évf. (2003) 1-2. sz. 61-92. p.; Kenyeres István: A királyi Magyarország bevételei és kiadásai a 16. században. In: Levéltári Közlemények, 74. évf. (2003) 1-2. sz. 59-103. p.; Ember Győző: A magyar királyi kamara pénzügyi bevételei és számadásai 1555-1562. In: Századok, 116 (1982) 3. sz. 507-538. p.

³⁴ Magyarország uradalmak összeírása. Közli: Kloch János. In: Történelmi Tár, Bp., 1894. 727-772. p.; Illésy János: Várviszogatások 1557-1558-ban. In: Hadtörténelmi Közlemények. Bp., 7. évf. (1894) 29. sz. 57-95. p.; Rúzsás Lajos: Az egri vár gazdálkodása a XVI. században. Bp., 1939.; Péter Katalin: Társadalom és gazdálkodás a kora újkori Sárospatakon. In: Századok, 131. (1997) 4. sz. 809-856. p.; Németh Péter: A tokaji uradalom kialakulása. In: Századok, 139. sz. (2005) 2. sz. 429-447. p.; Orosz István: Uradalmi és paraszti gazdálkodás Tokajban a 16-17. században. In: Tokaj. Várostörténeti tanulmányok. I. köt. Szerk.: Bencsik János—Orosz István. Tokaj, 1995. 87-109. p.; Ulrich Attila: A tokaji uradalom majsorsági gazdálkodása és pénzbevételei a XVII. században. In: A nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve, 43. (2001) 309-325. p.

³⁵ Ianocki, Ian Daniel: Ianociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum maecenatumque memoriae miscellae. Vol. I. Lipsiae-Varsaviae, 1776., 298-301. p.; Weszprémi, Stephanus: Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia. Centuria prima... altera (pars I-II)... tertia Tom. I. 1774. (össz.: I-II., 1774-1787). (Magyarul: Weszprémi István: Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. Bp., 1960-1970.), 199-207. p.; Bauch, Gustav: Georg Werner. In: Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens, XXXII. Bd. (1898) 82-104. p.; Rensing, Elfriede: Georg Wernher, (1490?-1556), Präsident der Zipser Kammer. In: Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve. Bp., 1933. 31-58. p.; Erdősi Laura: De admirandis Hungariae aquis. In: Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei, 29. évf. (1963) 3. sz. 103-109. p.; Katona Tünde: Georg Wernher – ein oberschlesischer Humanist. Sein Schaffen für Ungarns Kultur und Literatur. In: Koselleck, Gerhard: Oberschlesische Dichter und Gelehrte vom Humanismus bis zum Barock. Bielefeld, 2000. 267-279. p.; Csepregi Zoltán: Bújócskázó életrajz. Wernher György (1490?-1556) hányatott ifjúsága. In: Font Zsuzsa / Keserű Gizella (szerk.): Acta historiae litterarum Hungaricarum. Tomus XXIX. Ötvös Péter Festschrift. Szeged, 2006. 41-46. p.; Bernhard, Jan-Andrea: Konsolidierung des reformierten Bekenntnisses im Reich der Stephanskronen. Ein Beitrag zur Kommunikationsgeschichte zwischen Ungarn und der Schweiz in der frühen Neuzeit (1500-1700). Göttingen, 2015.; Contemporaries of Erasmus. A biographical register of the renaissance and reformation. Vol. 3. Ed. Peter G. Bietenholz, Associate Ed. Thomas B. Deutscher. Toronto–Buffalo–London, 1987.

³⁶ l. még Oborni 2002

³⁷ H. Németh István: Várospolitika és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon. A felső-magyarországi városzövetség. I-II. Bp., 2004.; Sarusi Kiss Béla: A természet által megerősített vár. Murány végvár és uradalma a 16. század második felében. Bp., 2008.

³⁸ Illésy 1894, 57-95. p.; Tuhrinszky Károly: Sárosvár története. Eperjes, 1899.

³⁹ Lakatos Bálint: Pannoniae luctus. egy humanista antológia és a törökellenes Habsburg–lengyel összefogás kísérlete, 1544. Irodalomtörténeti Közlemények 112. évf. (2008) 3. sz., 259–286. p.; Gustav Bauch: Walentin Eck und Georg Wernher. Zwei Lebensbilder aus der Zeit Besitzergreifung Ungarns durch die Habsburger. In: Ungarische Revue, 26. évf. (1894) 40-57. p.; Bernhard 2015

Thorda életútjának feldolgozását tűzte ki célul Miloslav Okál, Zeman László, Gömörly János és Budai Ézsaiás is.⁴⁰ A kormányzattörténeti munkák közül több is érdemben hozzájárul az életrajzi adatok bővítéséhez.⁴¹ A humanistákkal, művelődéssel, iskolatörténettel foglalkozó művekben rendszerint található egy-egy említés Thordáról, amelyek szintén hozzájárultak az életrajz teljesebbé tételéhez. Az életút rekonstruálásához felhasználhatók továbbá a köztörténettel vagy annak egy-egy epizódjával, szereplőjével kapcsolatos munkák is.

Az előbbiekkal szemben, a Pesthy családról semmilyen feldolgozás nem látott napvilágot, csupán a közigazgatástörténeti és a helytörténeti irodalom egy-egy utalása nyújthat szerény segítséget a kutatáshoz.

Nem sokkal kedvezőbb a helyzet a kamarai tanácsosok társadalomtörténeti hátterének vizsgálatakor sem. A 16. századi kamarai hivatalnokok, különösen a tanácsosok és elnökök közel háromszáz éve foglalkoztatják az archontológiai és több mint száz éve a proszopográfiai kutatásokat. Bél Mátyás már 1735-ben összeállította az elnökök és tanácsosok névsorát, olykor pedig közölte hivatalviselésük időpontját, esetleg egy-két további adatot is.⁴² Acsády Ignác volt az első, aki – a Bél-féle adatsorokat bővítve néhány alsóbb hivatali pozíció adataival –, társadalomtörténeti vizsgálatoknak vetette alá a hivatalnokokat: röviden írt társadalmi hátterükről, nemzetiségi megoszlásukról, előre lépési lehetőségeikről.⁴³ Nem sokkal később Theodor Mayer érintette a kérdést.⁴⁴ Ember Győző az előző század derekán források alapján pontosította a névsorokat, kiegészítette azokat az alsóbb tisztségviselőkkel, valamint hivatalviselésük időpontjával, azonban társadalmi helyzetükről – adatok hiányában – nem sikerült Acsádynál többet megállapítania.⁴⁵ Fallenbüchl Zoltán több munkájába is bővítette az

⁴⁰ Okál, Miloslav: La vie et l'oeuvre de Sigismund Gélos Torda. In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Graecolatina et Orientalia. VI. 1974. (Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo) 105-155. p.; Zeman László: Gymnasiologia. Az eperjesi kollégium és áthagyományozódásai. Somorja–Dunaszerdahely 2003. 37–55. p.; Zeman László: Gyalui Torda Zsigmond élete és munkássága. In: Magyar Könyvszemle 108. évf. (1983) 1. sz. 102–110. p.; A tanulmányból részleteket közöl itt: Zeman László: Egy fejezet a hazai humanizmus filológiai vizsgálatából. In: Eperjesi tükrök. Eperjes a történelemben. Szerk.: Sturm László–Dobsony Erzsébet. Eperjes, 2013. 48–49. p.; Gömörly János: Az eperjesi ev. kollégium rövid története 1531-1931. Eperjes, 1933. 360-364. p.; Budai Ézsaiás: Magyar ország története a mohácsi veszedelemtől fogva Buda visszavételéig. 2. jav. kiad. Bp., 1814. 134-137. p.

⁴¹ Ember, 1946.; Szűcs, 1990.; Acsády, 1894.

⁴² Bél Mátyás: Notitia Hungariae novae historico geographica. Comitatus Posoniensis. Tomus I. Vienna, 1735., az elnökökre l. 450-455. p., a tanácsosokra pedig 455-462. p.

⁴³ Acsády 1894, 50-51., 77-88. p.

⁴⁴ Mayer, Theodor: Das Verhältnis der Hofkammer zur ungarischer Kammer bis zu Regierung Maria Theresias. In: Mitteilungen des Instituts für Österreicherische Geschichtsforschung. (Red. von Oswald Redlich). IX. Ergänzungsband. Innsbruck, 1915.

⁴⁵ Ember 1946, 134-135. p.

adatosorokat⁴⁶ (bár meg kell jegyezni, hogy Gecsényi Lajos kimutatta: sokszor pontatlanul⁴⁷); továbbá – főleg a 17. századra vonatkozóan – társadalomtörténeti elemzéseket is végzett. Jelentősen bővítette a történeti kutatás rendelkezésére álló adatokat Gecsényi Lajos, aki több tanulmányában több 16. századi tanácsos és elnök pályájáról meglévő ismereteinket bővítette értékes adatokkal.⁴⁸ Újabban Tatjana Guszarova – olykor az előbb említett Gecsényivel karöltve, és mindenkor az ő adataira támaszkodva – foglalkozott a Magyar és a Szepesi Kamara 17-18. századi tanácsosaival.⁴⁹ Legújabbán Pálffy Géza összegezte az eddigi kutatási eredményeket, elsősorban Gecsényi Lajos tanulmányaira támaszkodva, különös tekintettel a kamarai tanácsosok kiválasztásának szempontjaira, valamint karriermodelljeik vizsgálatára.⁵⁰ A fentiekkel párhuzamba állíthatók Kenyeres István uradalmi tisztviselőkre vonatkozó kutatásai.⁵¹

Érdeemes megemlíteni, Ausztriában jóval előrehaladottabbak a prozopográfiai kutatások és az erre támaszkodó társadalomtörténeti elemzések,⁵² bár ott sincs szó a kamarai alkalmazottak adatainak szisztematikus összegyűjtéséről és feldolgozásáról.

4. Források és a vizsgálat módszere

A téma feltárásához gazdag forrásanyag áll a kutató rendelkezésére. A kormányzattörténet elsődleges forrásai az uralkodói, illetve kamarai instrukciók és utasítások (MNL OL E 136 Diversae instructiones, E 21 Benignae resolutiones, E 15 Expeditiones camerales, ÖStA FHKA Hoffinanz Ungarn, ÖStA HHStA Ungarische Akten), így a történetírás is ezek mentén kezdte feldolgozni az egyes intézmények szervezetét és működését.

⁴⁶ Fallenbüchl Zoltán: A Magyar Kamara tisztviselői a XVII. században. In: Levéltári Közlemények, 39. évf. (1968) 1. sz. 233-265. p.; Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai 1526-1848. Bp., 1988.; Fallenbüchl Zoltán: A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII-XVIII. században. In: Levéltári Közlemények, 38. évf. (1967) 2. sz. 193-236. p.

⁴⁷ Gecsényi Lajos: A döntést előkészítő hivatalnoki elit összetételéről. A Magyar Kamara vezetői és tanácsosai a 16. században. In: Magyar évszázadok. Tanulmányok Kosáry Domokos 90. születésnapjára. Szerk. Ormos Mária. Osiris Kiadó, Budapest, 2003., 101-102. p. 13. jegyzet; másodkiadás: Gecsényi 2008. 475-487. p.

⁴⁸ l. még Gecsényi 2003. 100-113. p.

⁴⁹ Gecsényi Lajos–Tatjana Guszarova: A Szepesi Kamara vezető tisztviselői 1646-1672 között. In: Századok, 137. évf. (2003) 3. sz. 653-672. p.; Guszarova, Tatyjana: A modern bürokrácia kialakulásának előzményei a kora újkori Magyarországon. In: Világtörténet (2006) tavasz-nyár 16-22. p.

⁵⁰ Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Bp., 2011 209-214. p.

⁵¹ Kenyeres István: Uradalmak és végvárak. A Kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban. Budapest, Új Mandátum, 2008. (Habsburg Történeti Monográfiák 2.) 200-217. p.

⁵² A prozopográfiai vizsgálatokat Paul-Joachim Heinig és Heinz Noflatscher kezdte meg. Paul-Joachim Heinig, Kaiser Friedrich III. (1440-1493). Hof, Regierung und Politik. 3 Teilbde. (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters, Bd. 17). Köln/Weimar/Wien, Böhlau 1997.; Heinz Noflatscher: Maximilian I. (1459-1519). Studienverlag GmbH 2011.. L. még Rauscher, Peter: Zwischen Ständen und Gläubigern. Die kaiserlichen Finanzen unter Ferdinand I. und Maximilian II., 1556-1576. Wien—München, 2004. (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 41.) 138-144. p.

Az utóbbi évtizedekben azonban az instrukció szintű történetírásen túllépve megindult az eddigi eredmények más típusú forrásokkal való kiegészítése, pontosítása. Talán legfontosabbak ezek közül a vezető tisztségviselők – Felső-Magyarország esetében a korszak három jövedelemigazgatója, Georg Wernher, Thorda Zsigmond és Pesthy Ferenc – az uralkodó és a kamara számára írt, eddig kevésbé feldolgozott jelentései (MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae), valamint az egyes eseteket tárgyaló Gedenkbücher sorozat kötetei (ÖStA FHKA Gedenkbücher, österreichische és ungarische Reihe) amelyekből képet nyerhetünk az instrukciókba foglalt elvek megvalósulásáról, valamint arról, hogy az uralkodó milyen információk alapján döntött az egyes kormányzati intézkedésekről, változtatásokról. A fontosabb kamarai tisztségviselők hivatalos levelezésében (MNL OL E 204 Kamarai misszilisek, E 185 Nádasdy-misszilisek, ÖStA HHSTA Hungarica) is gyakran esett szó egy-egy gazdasági kérdéstről és annak politikai háttéréről, így ilyen irányú levelezésüket is érdemes felhasználni. A városi és kamarai iratok (MNL OL E 554 Városi és kamarai iratok) közül elsősorban az ezen a területen lévő várakkal, városokkal kapcsolatos iratok nyújtanak segítséget a terület gazdasági igazgatásának megértéséhez, különös tekintettel a jövedelemigazgatóság központjával, a sárosi várral kapcsolatos dokumentumokra. A felső-magyarországi bányáügyre vonatkozóan alapvetően új adatokkal szolgálnak az Osztrák Nemzeti Levéltár vonatkozó iratai (ÖStA FHKA Ungarische Münz- und Bergwesen, Vermischte Ungarische Gegestände). A fontosabb kamarai tisztségviselők életére sok új adattal szolgálhatnak a Királyi Könyvek (MNL OL A 57 Libri Regii), a családi iratok (ÖStA FHKA Familienakten), valamint különböző kéziratárak (ÖNB, OSZK kéziratára) anyagai. A kassai harmincadhoz és taxához értékes adalékokat nyújt Kassa város levéltára (AMK Tab. II. Schwartz. = Archiv mesta Košice, Tabularium II. Schwartzenbachiana). A felső-magyarországi jövedelemigazgatók pályájának feldolgozásához megkerülhetetlenek Eperjes város levéltárának iratai (Štátny Archiv v Prešove, pobočka Prešov, Magistrát Prešov). A kamarai tisztségviselők társadalomtörténetéhez számos hasznos adalékot tartalmaz a diplomatikai fényképgyűjtemény (MNL OL U 436 = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény, Szlovákia, Štátny archiv v Banskej Bystrici Pobočka Banská Štiavnica, Selmezbánya város levéltára: Selmezbánya város tanácsa: Az Országos Levéltár által visszaadott oklevelek és iratok; MNL OL U 472 Diplomatikai Fényképgyűjtemény Csehország Štátní Archiv v Brne Seilernové: Rodinny Archiv (Archiv Révayu a Serényiu) MNL OL U 473 Diplomatikai fényképgyűjtemény, Szlovákia, Štátny archiv v Banskej Bystrici Pobočka Kremnica, Körmöcbánya város levéltára, Körmöcbánya város tanácsa, Oklevelek és levelek), a kolozsmonostori konvent levéltára (MNL OL Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, A kolozsmonostori konvent országos

levéltára, F 15 *Protocolli libri regii et stylonaria*), valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található oklevelek (MNL OL Q 10 Az Országos Levéltár fondjaiból kiemelt oklevelek, Gyűjtemények, Magyar Nemzeti Múzeum Törzsanyag). A kamarai tisztviselők birtokállományának feltérképezéséhez nagy segítséget nyújtott az urbáriumok és összeírások vizsgálata (MNL OL E 156 *Urbarii et conscriptiones*).

5. A legfontosabb eredmények

Disszertációm első részében elsőként a Magyar Kamara megalapítását és működésének első éveit mutattam be. A szakirodalomhoz képest újdonságot jelent, hogy a kamarai tanácsosok feladatköre nemcsak gazdasági kérdésekre terjedt ki, de rendszeresen tájékoztatták az uralkodót a politikai eseményekről is. A tanácsosok az első években nem tartották be az instrukcióban előírt gyakoriságú ülésezést, már csak azért sem, mert néhányukra például magára az elnökre, Gerendyre is fontos diplomáciai feladatokat bízott az uralkodó (utóbbi Erdélyben szervezte a Habsburg-pártot). A Magyar Kamara működésének szünetelése kapcsán kimutattam, hogy ez csak formai volt, a tanácsosok éppúgy rendszeresen küldtek jelentéseket az uralkodónak, mint korábban, noha ezek arról szóltak, hogy nem tehetnek semmit a király pénzügyi helyzetének javítása érdekében. Az általam talált jelentések alátámasztják Kenyeres István véleményét, aki szerint 1531-ben nem újból megalapították, hanem csupán megreformálták a Magyar Kamarát.

Georg Wernher jövedelemigazgatói működését a szakirodalom elsősorban az instrukciója alapján dolgozta fel, és csak néhány jelentésére támaszkodott. A forrásbázist jelentősen kibővítettem, így minden eddiginél részletesebben tártam fel működését. Wernher tanácsosi működését a korábbi szakirodalomnál jóval korábbról, már 1533-tól igazoltam. Bebizonyítottam, hogy Wernher 1538 előtt egyáltalán nem kapott önálló hatáskört Felső-Magyarországon, hiszen mindig többedmagával intézkedett (elsősorban Pétervárad Balázs, másodsorban Tholdy Ferenc, Kamánczy Gergely és Warkocz György nevét kell megemlíteni). Sikerült tisztáznom azt is, hogy Wernher sosem volt a sárosi vár kapitánya, mint a szakirodalom jó része állítja, hanem a prefektusi tisztséget töltötte be (előbbi katonai, utóbbi gazdaságirányítói hatáskörrel járt, tehát nemcsak a megnevezésben különböztek). Bár csak 1540-ben kapott instrukciót, működése már egy-két évvel korábbról adatolható. Nem áll meg a szakirodalom azon állítása sem, hogy Wernher a Magyar Kamarától való, szokatlanul erős függetlensége jeleként az uralkodónak, nem pedig a Magyar Kamarának küldte el jelentéseit, ugyanis a királyt szinte kizárólag politikai hírekről tájékoztatta, és a szóban forgó évekből csak nagyon kevés jelentés maradt fenn a kamaránál – valószínűbb tehát, hogy a gazdasági ügyekben a kamarának jelentett, de ezek az iratok nem maradtak ránk. 1538-ig Wernher függetlensége

sem volt nagyobb, mint más kamarai tanácsosoké, akik hozzá hasonlóan meglehetősen tág hatáskörrel indultak útnak egy-egy igazgatási gond részleteinek felmérésére vagy megoldására. Téves az az állítás is, hogy Wernher a többi kamarai tanácsosnál tágabb hatáskört kapott volna az uralkodóval való személyes jó viszonyának köszönhetően. A jó kapcsolatot nem támasztja alá az, hogy a király támogatta fiai taníttatását, vagy leánya esküvőjére ajándékot küldött, ugyanis ezt a legtöbb kamarai tanácsosnak is megtette. Az sem áll meg, hogy Wernher hatáskörét kevésbé pontosan szabályozták a király jóindulatának köszönhetően, ugyanis utasításai és instrukciói a korabeli viszonyok közt pontosnak számítottak, de semmiképpen sem voltak kevésbé pontosak, mint a többi kamarai tanácsos számára kibocsájtott hasonló iratok.

Megvizsgáltam Wernher és Thorda közös működését, amelynek során a többi között kiderült, hogy valószínűleg a fiatalabb és energikusabb Thorda kapta a hosszabb utazással járó feladatokat. Wernher azonban egészen a halála előtti hónapokig kifejezetten aktív volt, sokszor elvi kérdésekben ő döntött, illetve tanácsokat adott, ötleteket vetett föl egy-egy helyi igazgatási kérdés megoldására nézve. Érdekes továbbá megfigyelni, hogy bár formailag minden intézkedéshez a Magyar Kamara jóváhagyását kellett kérni, mégis jövedelemigazgatóként igen tág mozgástérrel rendelkeztek, hiszen a pozsonyi kamarai tanácsosok nem voltak tisztában a felső-magyarországi régió aktuális problémáival – pl. hogy ki lenne alkalmas egy megürült harmincadosi álláshelyek betöltésére, vagy hogyan szedjék be az adókat a különböző településeken – így aztán többnyire akár utólagosan is rábólintottak Wernher és Thorda intézkedéseire. Az átmeneti állapotot és a központi kormányzat információhiányát az is mutatja, hogy a számukra kiadott instrukciók megfogalmazása sem volt pontos, ami kifejezetten növelte önálló mozgásterüket. Mindezekre alapozva a dolgozatban részletesen bemutatom Thorda és Pesthy együttműködését, majd Pesthy kizárólagos helytállását. A jelentések alapján megkíséreltem rekonstruálni, hogy kiterjedtebb volt-e a jövedelemigazgatók feladatköre az instrukciójukban foglaltaknál, és ha igen, mennyivel. Ezzel összefüggésben sikerült valamelyes képet alkotni a Habsburg-kormányzat regionális jövedelemigazgatásának tényleges megvalósulásáról.

A Szepesi Kamara megalapításának folyamatához csupán néhány apróbb kiegészítést tettem, alapvetően új tényeket sikerült viszont feltárnom a Szepesi Kamara megszervezésének előkészületeiről, mégpedig a Szepesi Kamara instrukció-tervezetéhez készített opiniók vizsgálata révén. Fény derült arra, hogy Lazarus von Schwendi, a Magyar Kamara és Zay Ferenc kassai kapitány szinte pontról pontra véleményezte a tervezetet. Ezek összevetése alapján kibontakozik, hogy ki hogyan képzelte el a felső-magyarországi területek igazgatását, és milyen dilemmák álltak a központi kormányzat végső döntésének hátterében.

Ezt követően a legfontosabb négy kincstári jövedelmi ág, azaz a harmincad, a dia, a bányászat és a kamarai uradalmak kezeléséről folytattam vizsgálatokat. A harmincadok esetében sikerült rekonstruálni, hogy I. Ferdinánd hogyan és mikor szerezte vissza az egyes vámhelyeket az 1530-as években, amikor is sikeresen magához vonta bizonyos vámok jövedelmének egy részét, illetve királyi ellenőrt állított a vámhelyeket birtokló zálogbirtokos familiárisa mellé. Az 1540-es évek végén megkezdődtek a tárgyalások az elzálogosított lócsei, késmárki, bártfai, homonnai és sztropkói harmincadok visszaszerzésére. Az 1550-es évek pozitív mérleggel zárult I. Ferdinánd számára: nemcsak a késmárki, homonnai, lublói, bártfai, sztropkói és lócsei harmincadokat sikerült visszaszereznie, hanem újabb harmincadok létrehozása felmerült Szikszón és Hangácson, valamint esetleg Varannón és Jászón. Az 1560-as években – a Magyar Királyság és Erdély igazgatásának elkülönülésével és Ferdinánd további felső-magyarországi térnyerésével párhuzamosan – több új harmincad is létrejött, így Varannón Szikszón, Kisvárdán, Tokajban, továbbá valószínűleg Mohinál és Lublón is. I. Ferdinánd hosszú uralkodása folyamán tehát az elődei által elzálogosított harmincadokat nemcsak ismét saját kezelésébe vette, hanem újakkal is gyarapította. Életművét apjához méltón folytatta fia, I. Miksa, aki tovább szaporította az általa megörökölt harmincadok számát.

A dica esetében elsősorban azt kívántam nyomon követni, hogyan tükröződnek a területi nyereségek és vesztségek, pártváltások az adófizetési hajlandóságban. Mivel a ránk maradt adójegyzékeket Acsády Ignác már a 19. század végén feldolgozta, a királyi utasításokból és jelentésekből próbáltam meg kiegészíteni az erősen hiányos adatsorokat. Az iratokból kiderül, hogy sokszor azért nem folyt be a pénz a kamarához, mert Ferdinánd máshová deputálta, például a katonaság ellátására vagy bizonyos tisztviselők fizetésük fejében részesülhettek az adóból. A dica beszédese jelentősen hatékonyabbá vált I. Ferdinánd uralkodása alatt, de ez nem mondható általános jelenségnek, hiszen még Miksa uralkodása elején is előfordult, hogy alig folyt be valami az az évi adóból. Az adószedés sikertelenségének hátterében a jól kiépített kormányzati szervek hiányán kívül a Felső-Magyarországon folyó hatalmi harcok, a katonai összecsapások, és nem kis részben a helyi birtokosok hatalmaskodásai is álltak.

A következő fejezetben a felső-magyarországi bányászatból származó potenciális és tényleges bevételeket kíséreltem meg kronologikus sorrendben számba venni. A felső-magyarországi bányavidék, majd a bányászat jogi kereteinek tárgyalása után kronologikus sorrendben, nagyjából évtizedenként haladva vizsgáltam meg a bányavárosokból származó jövedelmeket. Itt hangsúlyozni kell, hogy csak azért, mert a bányavárosok döntő többsége a tárgyalt korszakban nem volt királyi tulajdonban, ez távolról sem jelentette azt, hogy a Magyar Kamarának ne kellett volna foglalkoznia ügyeikkel, hiszen földesúri tulajdonlásuk mellett is

kellett fizetniük az urburát, továbbá fennmaradt a nemesércek kényszerbeváltásának kötelezettsége továbbá a királyi pénzverőmonopólium is. A Mohács előtti és utáni esztendőik ismert adatainak összegzéséből kirajzolódik a bányavárosok földesúri joghatóság alá kerülésének története. A szakirodalom azonban elsősorban a bányavárosok jogi helyzetére helyezte a hangsúlyt, a jövedelmekről legfeljebb elszórt adatmorzsákat bocsájtott közre. Újdonságot jelent, hogy beépítettem eddigi ismereteinkbe a Hans Dernschwam nevével fémjelzett jelentést, amely kifejezetten a bányavárosokból származó jövedelmeket vette számba. A hamispénzverők nagy száma jelzi mindkét király hatalmának gyengeségét. Az 1530-as években felvirágzó csempészet feldolgozása is ismeretlen volt korábban, valamint az is, hogy Wernher már ekkor egy pénzverőkamara megalapításával kívánta megoldani a problémát.

Az 1540-es években több forrás bevonásával, részletesebben kidolgoztam a rossz minőségű lengyel pénzek beözönlése és az ezüstkivitel problémáját, valamint az erre megoldásként felkínált érckiviteli tilalom, a lengyel pénzek kitiltása és egy új pénzverő kamara alapításának kérdéskörét. Az a tény, hogy továbbra is vertek hamis pénzt, hogy a központi hatalom még mindig nem szilárdult meg teljesen Felső-Magyarországon.

Feigel Péter murányi udvarbíró eddigi ismeretlen jelentése alapján sikerült részletezően bemutatni, hogy a királyi kincstár számára 1549-ben mely birtokokról szedtek be urburát. Az 1550-es években Duk Bernát urbura-felügyelőként tevékenykedett a térségben, amire vonatkozóan mindössze egy szakirodalmi adat állt rendelkezésre. A források elemzése nyomán bebizonyosodott, hogy a központi kormányzat ekkoriban már egyre több bánya után tudta beszédni az urburát, de a Thurzók önkényes bányászati tevékenysége, illetve az újonnan alapított bányák többségének fizetésre történő kényszerítése még mindig gondot jelentett. A király ekkor több bányavárost is fennhatósága alá vont, így Göncöt és Telkibányát, valamint a murányi uradalom vasbányáit, és megpróbálta megszerezni a liptói, valamint a jászói prépostság területén lévő bányákat is. Az 1553-as nagybányai bányászati instrukció már ismert volt, de a bányaművelési utasítások felső-magyarországi bányavárosokra vonatkozó részét eddig nem ismertük. 1553-ban Wernher ismét felvetette a kassai pénzverde ötletét, amely azonban ezúttal sem valósult meg. Ugyanakkor arra is számos forráshely utalt, hogy az 1550-es években az aranycsempészet is folytatódott a régióban.

Az 1560-as években az urbura beszédése továbbra is nehézségekbe ütközött, de megfigyelhető volt az illegális érckivitel egyre gyakoribbá válása, sőt a „feketepiacon” megjelent az ólom is, amelyet az Oszmán Birodalomba exportáltak. A bányavidék 1566-os felmérése eddig is ismert volt, azonban ezt kiegészítettem részben a szakirodalomból, nagyjából pedig a kamarai forrásokból származó adatokkal, így az eddigiek mellett

Rudabánya, Telkibánya és Gönc Dobó kezére kerüléséről is tudomást szerezhethünk. A kassai pénzverőház terve helyett ekkor már egy lőcsei pénzverde ötlete merült fel, azonban ez a vizsgált korszakban nem valósult meg.

A következő fejezetben a máramarosi sóbányászatot és sókereskedelmet kíséreltem meg bemutatni a 16. század közepéig. Újdonságot jelent az 1548 utáni események a korábban ismertnél jóval részletesebb ismertetése. Az 1548-as igazgatási reform eredményei nem ekkor, hanem a következő esztendőben jelentek meg. Elemeztem a sókamaraispánnak kiadott instrukció korábban elhanyagolt részét, amelyből kiderül, hogy nem csupán a felső szintű igazgatást kívánták átszervezni, hanem az alsóbb tisztségeket is meg akarták reformálni, továbbá a máramarosi só kereskedelmének újjászervezését is célul tűzték ki. A reform eredményeiről az első egy-két évben Makay Tamás sókamara és Wernher jelentéseiből tájékozódhatunk: bár sikerült újraindítani a bányászatot, de a bányák rossz állapotban voltak, és komoly összegre volt szükség a felújításukhoz, valamint a só szállító lovak vásárlására és a sószállító hajók útnak indításához. Sikerült fellelnem az alkamaragróf instrukcióját, amely cáfolja Ember azon állítását, hogy működése familiáris jellegű volt, és a hivatalos tevékenységet bizonyítja. Kutatásom új eredménye továbbá a sókamarahálózat újjászervezésének felderítése: I. Ferdinánd nemcsak a tokaji, hanem a szolnoki kamarát is fel akarta éleszteni, továbbá újabb kamarákat kívánt létrehozni Kassán, Wernher pedig még néhány felső-magyarországi városban is. 1550 októberére törekvéseiket legalább részben siker koronázta. Ugyanekkorra sikerült újraindítani a vízi és szárazföldi sókereskedelmet is. 1551-re már a sóbányák hozama is nőtt, így 1552-ben egyre több sólerakatban jelent meg komoly mennyiségű só. 1553-ban már egyenesen az volt a máramarosi bányák vizsgálatára kiküldött biztosok észrevétele, hogy túl sok sót vágnak, nem fogják tudni hová tenni! Néhány, korábban nem ismert adatot is találtam, amelyek igazolják, hogy 1554-ben és 1555-ben is folyamatosan üzemeltek a máramarosi sóbányák. 1557 az utolsó esztendő, amikor a máramarosi sókamara még a Magyar Kamarának jelentett, ezután a bányák elvesztek a Habsburg-uralkodó számára. Sikerült kimutatni, hogy a máramarosi só az 1560-as években is utat talált Felső-Magyarországra, bár az igényeket nem elégítette ki, amit a lengyel só elterjedése is mutat. 1562-ben Miksa főherceg még megpróbálta feléleszteni a felső-magyarországi kamarahálózatot, de nem járt sikerrel, így a térségben a lengyel só dominált az elkövetkezendő években.

A felső-magyarországi jövedelemigazgatók életéről meglehetősen kevés, vagy ellentmondásos információ ismert. Az újonnan feltárt források révén a korszak legjelentősebb pénzügyigazgatási-kormányzati funkciót betöltő személyiségének Georg Wernhernek életútját,

kormányzati, politikai és diplomáciai tevékenységét sikerült összefoglalnom. Wernher brassói jegyzőségét az eddig ismertnél két évvel korábbról, már 1519-ből adatoltam. Brassói működésének fényében egyértelműen cáfolható, hogy 1521-ben eperjesi segédtanítóként működött volna, továbbá az is, hogy 1523-ban kassai iskolamester volt. Igazoltam, hogy Wernher királyi titkári „tisztsége” egy forráshely téves értelmezéséből eredt, és semmilyen más forrás vagy a témával foglalkozó kutatási eredmény nem támasztja alá. 1529-es kassai iskolamestersége is komolyan megkérdőjelezhető. Királyi tanácsossága adatolható egy, már korábban ismert, de nem elemzett forrásrészlet segítségével. Sóvári „kapitányságát”, illetve „prefektusságát” szintén egy szöveghely téves fordításának „köszönheti”. Wernher eddig meglehetősen homályos eperjesi karrierjét is sikerült rekonstruálnom Eperjes városának városkönyvei alapján. Wernher maga is számos alkalommal működött I. Ferdinánd diplomatájaként, így az Izabellával és a György baráttal folytatott tárgyalások során is az 1550-es évek elején, amelyekről elszórt utalások találhatók a politikatörténeti irodalomban, azonban ezek mindmáig nem épültek be Wernher életrajzába.

Thorda Zsigmond életével eddig elsősorban az irodalomtörténeti kutatás foglalkozott, azonban kamarai karrierje és diplomáciai tevékenysége gyakorlatilag teljesen ismeretlen volt, ezért a róla szóló fejezetben ennek feltárására helyeztem a hangsúlyt. Családi háttéréről sikerült kiderítenem, hogy erdélyi birtokos nemesi famíliából származott. Thorda kamarai karrierje feltehetőleg ekkor már befutott apósának, Wernhernek köszönhető, aki beajánlotta őt a Magyar Kamaránál, és nem is hiába: az 1550-es évek elején nagybányai várnagyként működött, majd kamarai tanácsos lett. 1553-ban kulcsszerepe volt a nagybányai igazgatás felmérésében és megreformálásában, majd Wernher segédje lett. Apósa 1556-ban bekövetkezett halála után jövedelemigazgatóvá lépett elő, és rövidesen már segédet is kapott maga is, mégpedig Pesthy Ferenc személyében. Bár az igazgatástörténeti szakirodalom előtt ismert volt néhány mozzanat Thorda életéből, ezek egyáltalán nem épültek be életrajzaiba, továbbá több forrás bevonásával részletesebben be lehet mutatni életének ezt a szakaszát. Diplomáciai tevékenységét korábban alig ismerték, így jelentős újdonságot hozott a Bebek Ferencsel, Balassa Menyhérttel, majd Jacobus Heraclidesszel való tárgyalássorozatának feltárása.

A Pesthy család történetéről semmilyen önálló narratíva nem készült, csupán a családtagok életének néhány momentumát érintette a szakirodalom. Bár elsősorban Ferenc, a harmadik felső-magyarországi jövedelemigazgató kormányzati szerepe volt jelentős, röviden utalok családtagjai pályájára is, mert nagyon kevés olyan famíliát ismerünk ebből az időszakból, amelyből többen is álláshoz jutottak a kamaránál. A Pesthy család Fráter György köréből származott, Ferenc a Barát várnagya, majd közel két évtizeden át familiárisa volt.

Elképzelhető az is, hogy ő kísérte 1541-ben a szultánhoz a kis királyfit. Ferenc a Barát meggyilkolása után rövidesen levélben ajánlotta fel szolgálatait I. Ferdinándnak, majd rövidesen bihari dicatorként találkozunk vele. 1555-ben már mustramester, majd 1557-ben Thorda segédje lett. Miután Thorda a Magyar Kamaránál folytatta karrierjét, Pesthy egyedül látta el a jövedelemigazgatói teendőket egészen a Szepesi Kamara 1567-es megalapításáig. Pesthy Ferenc testvére, János bihari dicatorként működött 1556-tól, 1565-ben pedig ellenőr lett a nagyszombati harmincadnál. Ferenc fia, akit szintén Jánosnak hívtak, Verancsics Antal szolgálatába állt, 1566-ban pedig írnok lett a Magyar Kamaránál. 1571-es esküvője alkalmából ajándékot küldött számára az uralkodó, így feltehetőleg ekkor is a kamara kötelékében működött. A család több tagja is jelentős birtokadományokat nyert. Pesthy Gáspár 1545-ben kancelláriai titkár volt Fráter György mellett, vagy 1551-ben már Wernher familiárisa. 1552-ben ő is Ferdinánd oldalára állt: az új kincstartó, Haller Péter ellenőre, utóda, Vas László mellett pedig már főellenörként tevékenykedett. Ő is nemességet és birtokadományokat szerzett. Pesthy Imre a kolozsi sókamara éléről lett 1552-ben a kolozsmonostori konvent jövedelmeinek adminisztrátora, aki 1561-ben már a kamaránál működött.

A Magyar Kamara elnökeiről, tanácsosairól és a felső-magyarországi jövedelemigazgatókról továbbra is meglepően keveset tudunk annak ellenére, hogy milyen fontos szerepet töltöttek be a Habsburg uralom alá került országrész gazdasági kormányzatának megújításában, és hogy többségükről jóval több levéltári anyag áll rendelkezésre, mint amennyit feldolgoztak. Bár a kamarai tanácsosok életrajzi adatait már Acsády Ignác elkezdte gyűjteni, amelyet később Ember Győző és Gecsényi Lajos is kiegészítettek, azonban a szakirodalomból és az iratokból is tovább lehetett bővíteni ezeket az adatsorokat, és az elkészült adatbázist a fenti szempontok alapján elemezni. Noha az utóbbi években több kisebb életrajz is napvilágot látott, ennek ellenére még mindig komoly hiányokkal kell számolnunk. Az általam elkészített adattár is legalább annyi hiányosságra világít rá, mint amennyi elfeledett adattal gyarapítja ismereteinket, azonban új eredmény, hogy egységes szempontrendszer révén lehetővé teszi a statisztikai jellegű elemzéseket.

Kutatásaim alapján igazolható, hogy a Magyar Kamara magasabb pozícióit döntően a nemesek birtokolták, néhányan gazdag nemes-polgárként jutottak be, és csak keveseknek sikerült polgárként saját erejükből felemelkedniük. A családi birtokviszonyok részleges feltárása arra enged következtetni, hogy a középnemesek is jelentős szerepet vállaltak a kamaránál, vagyis nem elsősorban megélhetési okokból vállalták el a kamara magasabb hivatalait.

Az adattár tette lehetővé a hivatalnokok képzettségének statisztikai jellegű vizsgálatát – korábban inkább csak a kiemelkedően művelt személyekre figyelt fel a kutatás. Kiderült, hogy nemcsak Thurzó Elek és Oláh Miklós, hanem Nádasdy Tamás és Révay Ferenc familiárisai közül is többen jutottak pozícióhoz. Jelentős részük familiárisként valamilyen tisztséget töltött be a szóban forgó főúr mellett, míg másoknál csak maga a kapcsolat igazolható. A tanácsosok mintegy harmadánál kimutatható a király vagy a királyné személyes (tehát nem hivatalban való) szolgálata. Igazolhatóvá vált az a tétel, hogy a kamarai alkalmazottak jelentős része valóban rendelkezett gazdasági ismeretekkel, sőt, azt is sikerült kimutatni, hogy sokféle úton-módon tettek szert ezekre. Joggal feltételezhetjük, hogy szinte minden kamarai tanácsos tudott magyarul és latinul, de sokan németül is, néhányan pedig más nyelveken, például olaszul vagy ógörögül. Bár eddig elsősorban a magasan képzett tanácsosok létét hangsúlyozták, valójában az egyetemre jártak a tanácsosok mintegy harmadát, a fokozatot szerettek pedig ennek is csak a felét adják. A humanisták is egészen kis számban, mindössze heten voltak jelen a testületben.

A kapcsolatrendszer fontosságára már korábban utaltam a főúri szolgálat kapcsán, így csak röviden emlékeztetnék arra, hogy a tanácsosok mintegy kétharmadánál kimutatható főúri, mintegy harmadánál pedig uralkodói szolgálat. Ezt csak annyival egészítem ki, hogy hat főről adatolható, hogy valamely kamarai tanácsossal is kapcsolatban állt. Mindez egybevág azzal, amit a magasabb pozíciók betöltéséről a fejezet elején leírtam. Sikerült rávilágítani, hogy ebben a néhány évtizedben a reformációval való rokonszenvezés még nem befolyásolta hátrányosan a kamarai karriert – noha a kamaraelnökök csakugyan katolikusok voltak és maradtak.

Megvizsgáltam a Ferdinándhoz való csatlakozás időpontját is: a kamarai hivatalnokok többsége rögtön a Mohács utáni években a Habsburg-uralkodó pártjára állt, és többségük ott is maradt. A német tanácsosok ügyében arra jutottam, hogy mivel sokszor évekig nem volt német származású személy a tanácsosok között, máskor pedig egyszerre kettő is. Ebben a korszakban még nem intézményesedett ez a tisztség, hanem az uralkodó, illetve az Udvari Kamara a megüresedő tanácsosi helyekre olykor sikeresen próbálta bejuttatni egy-egy saját emberét.

Fontos újdonság a családi kapcsolatrendszer szerepének bemutatása a kamarai karrierekben. A fiúgyermekkel bíró atyák kevesebb mint harmadának sikerült fiát kamarai hivatalhoz juttatnia, még hozzá többnyire csak nagyon alacsonyhoz, és mindössze egy személyről ismert, hogy bármely rokonát kamarai álláshoz segítette, néhányukról azonban sejthető, hogy közreműködtek rokonaik más hivataloknál vagy várakban elfoglalt pozícióik megszerzésében.

A Magyar Kamarán belüli mobilitás vizsgálata során kiderült, hogy bár mindenki számára lehetőség nyílt a ranglétrán való emelkedésre, az esetek döntő többségében csak egy,

legfeljebb két fokkal. Olyan értelemben vett ranglétra tehát nem volt a kamaránál, amelyet a legalsótól a legfelső fokig végig lehetett volna járni, ehelyett szerencsésebb különböző szakértelmet és készségeket igénylő, és ennek megfelelően eltérő presztízzsel, címmel és fizetéssel járó állások többé-kevésbé hierarchikus rendjéről beszélni.

A hivatalok közötti átjárás a Magyar Kamara hivatalnokaira is jellemző volt, bár korlátozottabban, mint eddig gondoltuk: mindössze a tanácsosok egyharmada érkezett más kormányzervektől, illetve a birodalmi kamaráktól, és a tanácsosok mintegy egyhatodáról mutatható ki, hogy más hivatalnál folytatták volna pályájukat. Egyedülálló Thurzó Ferenc pályafutása, aki az Udvari Kamara elnöke lett, ugyanis egyáltalán nem volt jellemző a birodalmi kormányzervekhez való továbblépés. Eddig nem vizsgálták, hogy többen teljesen más pályán – például katonaként avagy az egyház kötelékében – folytatták karrierjüket. A tanácsosok többsége számára e tisztség jelentette pályájuk csúcsát.

A kamarai tanácsosok jutalmazását is sikerült szisztematikusan megvizsgálni – nemcsak a fizetést, hanem a nemességadományozást és a birtokok megszerzését és az egyéb juttatásokat is. A néhány polgári származású hivatalok közül szinte mindannyiukról kimutatható, hogy néhány év szolgálat után nemességet nyertek, ezzel szemben rangemeléssel egyáltalán nem találkozhatunk. Igazolható, hogy a legtöbb birtokra az elnökök és a felső-magyarországi jövedelemigazgatók tettek szert.

Összességében reményeim szerint sikerült teljesebb képet adni a Habsburg uralom alá került Felső-Magyarország rendkívül nehéz időszakának átmeneti kormányzati rendjéről, mindazokról a próbálkozásokról, amelyek révén a központi kormányzat új alapokra igyekezett helyezni a régió gazdaságának és pénzügyeinek irányítását, és a számos kísérletet tett a királyi kincstárát illető jövedelmek lehető leghatékonyabb beszedésére. A kiválóan képzett, lelkesen és aktívan dolgozó jövedelemigazgatók legnagyobb igyekezetük ellenére sem tudták erősen kézben tartani a szerteágazó jövedelemforrásokat, ám munkájukat kétségtelenül nagyban nehezítette az északkeleti országrész fölötti királyi hatalom bizonytalansága, a II. János választott király és I. Ferdinánd, majd Miksa közötti áldatlan és évtizedekig tartó küzdelem. Az átmeneti évtizedekben a Habsburg kormányzat igyekezete és hullámzó sikerei minden kétséget kizáróan bizonyították, hogy a régió megérett az új típusú, a korban modernnek számító gazdaság- és pénzügyigazgatási intézmény felállítására, sőt az lehet az egyetlen megoldás a királyi bevételek tényleges és biztos kezelésére. Ez az intézmény lett az 1567-ben felállított Szepesi Kamara.

6. A témában megjelent publikációk

Póka Ágnes: Egy humanista a kormányzatban – vázlat Werner György (1490?-1556) gazdaságsszervező tevékenységének feltárásához. In: Fons, 18. évf. (2011) 3. sz. 323-341. p.

Póka Ágnes: Georg Werner (1490? – 1556) kapcsolatrendszere és ennek szerepe pályájának alakulásában. In: KoraiújkorÁSZ. Koraiújkor-történettel foglalkozó doktoranduszok tanulmányai. Szerk.: Kádár Zsófia—Kökényesi Zsolt—Mitropulos Anna Diána. Bp., 2014. 13-30. p.

Póka Ágnes: Gyalui Thorda Zsigmond (?-1569) pályafutása. In: Fons, 24. évf. (2017) 4. sz. 411-462. p.

Póka Ágnes: Pesthy Ferenc (+1575 körül) felső-magyarországi jövedelemigazgató hivatalnoki pályafutása a Magyar Kamara kötelékében. In: Hivatalnok értelmiség a kora újkori Erdélyben. Szerk.: Bogdándi Zsolt—Fejér Tamás. Kolozsvár, 2017. 125-147. p.

Póka, Ágnes: Ein Humanist in der Finanzverwaltung: Die Beamtenlaufbahn Georg Wernhers (1497?-1556). In: Ungarn Jahrbuch 33. köt. (2018) 7-24. p.